

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ  
РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ**

*Лисенко Г. П., м.н.с.,  
відділ економічних досліджень та інноваційного провайдингу,  
Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна  
ORCID 0000-0002-2006-4111*

<https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-28>

**Предмет дослідження** – пріоритетні напрями державної стратегічної політики розвитку тваринництва в Україні. **Мета роботи** – дослідити пріоритетні напрями державної стратегічної політики розвитку тваринництва в Україні та визначити їх ефективність. **Застосовано методи:** системного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу. **Результати дослідження.** В статті проаналізовані національні стратегії розвитку України від проголошення незалежності і до сьогодення. Визначено яке місце в цих стратегіях відводилось харчовій промисловості та тваринництву. Проаналізовано основні напрями державної стратегічної політики розвитку тваринництва в Україні. Оцінено результат впровадження національного проекту «Відроджене скотарство» та який ефект мало запровадження спеціального режиму оподаткування податку на додану вартість та прямих державних дотацій на тваринництво України. Визначено основні причини, що стали перешкодою для реалізації цілей визначених стратегіями та програмами розвитку тваринництва в Україні. **Сфера застосування результатів дослідження.** Розраховано на спеціалістів підприємств харчової та переробної промисловості, фахівців органів державної влади, наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів. Результати досліджень мають науково-практичний характер і можуть слугувати джерелом довідкової інформації щодо реального стану результатів впровадження державної стратегічної політики розвитку тваринництва в Україні та бути основою для подальших наукових досліджень і прийняття рішень щодо державної підтримки розвитку харчової промисловості та тваринництва.

**Ключові слова:** харчова промисловість, тваринництво, напрями державної стратегічної політики, спецрежим податку на додану вартість, прямі державні дотації у тваринництво.

**PRIORITY DIRECTIONS OF THE STATE STRATEGIC POLICY  
OF ANIMAL HUSBANDRY DEVELOPMENT IN UKRAINE**

*Lysenko Hanna, Junior Research,  
Department of Economic Research and Innovation Providing,  
Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine  
ORCID 0000-0002-2006-4111*

<https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-28>

**The subject** of the research is the priority directions of the state strategic policy of animal husbandry development in Ukraine. **The purpose** of the work is to investigate the priority directions of the state strategic policy of animal husbandry development in Ukraine and to determine their efficiency. Applied **methods:** system generalization, comparison, analysis and synthesis, analytical.

**Research results.** The article analyzes the national development strategies of Ukraine from the declaration of independence to the present. It was determined what place in these strategies was given to the food industry and animal husbandry. The main directions of the state strategic policy of animal husbandry development in Ukraine were analyzed. The result of the implementation of the national project "Revived Livestock" and the effect of the introduction of a special regime of value added tax and direct state subsidies for livestock in Ukraine were assessed. The main reasons that became an obstacle to the realization of the goals defined by the strategies and programs of animal husbandry development in Ukraine were identified. **Scope of application of research results.** The results are intended for specialists in food and processing industries, specialists of authorities, scientists, teachers, post-graduate students and students of higher educational establishments. The research results has a scientific and practical value and can serve as a source of background information on the real state of the results of the state strategic policy of animal husbandry development in Ukraine and be the basis for further research and decision-making on state support for food and animal husbandry development.

**Key words:** food industry, animal husbandry, directions of state strategic policy, special regime of value added tax, direct state subsidies to animal husbandry

**Постановка проблеми.** Незважаючи на наявність сприятливих природно-кліматичних умов, земельних та трудових ресурсів м'ясопереробна галузь та тваринництво України перебувають в досить складному становищі. На 1 січня 1991 року в Україні налічувалось 24,6 млн голів ВРХ. За роки незалежності ця кількість критично скоротилася – до 3,1 млн голів (у 7,9 рази). Поголів'я свиней за 1991–2019 рр. зменшилося в 3,4 рази (до 5730,4 тис. голів).

Відсутність стабільності та системної державної підтримки сільськогосподарських виробників, зношеність виробничої бази, непрогнозована цінова політика, низька рентабельність вирощування ВРХ та свиней, нерозвинений експортний потенціал і, як наслідок, відсутність ринків збуту – усе це негативно позначилось на галузі та не сприяє підвищенню інвестиційної привабливості тваринництва.

За цих складних умов держава запроваджувала стратегії та програми відновлення харчової промисловості і тваринництва, проте, як зрозуміло з вище викладеного, вони не досягли поставлених цілей. В умовах економічної та політичної нестабільності вітчизняне скотарство потребує ще більш ефективного державного захисту, побудови виважених та комплексних стратегій відновлення галузі та підвищення конкурентоспроможності, щоб на рівних конкурувати на світовому ринку.

**Матеріали та методи.** В дослідженні використовувалися методи системного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, дані Державної служби статистики України, Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України тощо.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання вивчення, аналізу та пошуку ефективних стратегічних напрямів державної політики щодо управління розвитком м'ясопереробної галузі, її сировинної бази – тваринництва, та харчової промисловості в цілому, є предметом досліджень багатьох учених: М. П. Сичевського, А. Е. Юзефовича, О. В. Коваленко [1], Л. В. Дейнеко, О. І. Куця [2], В. І. Власова, В. Я. Месель-Веселяка [3], П. Т. Саблука [4], Л. Д. Тулуша [5] та інших. У своїх працях вони розглядали законодавчу підтримку, механізм бюджетних асигнувань, стратегічні плани, спрямовані на відновлення та розвиток, як харчової промисловості загалом, так і тваринницької галузі зокрема. Проте, попри всі їх дослідження та реалізацію державою стратегічних планів спрямованих на відновлення тваринництва, галузь досі знаходиться в кризовому стані. Це свідчить про те, що державна стратегічна політика щодо розвитку тваринництва потребує подальшого вивчення.

**Мета статті** – дослідити пріоритетні напрями державної стратегічної політики розвитку тваринництва в Україні та визначити їх ефективність.

**Результати дослідження.** В перші роки після проголошення незалежності, економічна ситуація в Україні швидко і непередбачувано змінювалася, що в умовах становлення державності, не сприяло застосуванню системного підходу до вирішення проблем ринкових трансформацій національної економіки.

Лише починаючи з 1995 року, коли стали складати Програми діяльності Кабінету Міністрів України, вирішення цих питань набуло більш системного, комплексного, цілеспрямованого характеру [1].

Першою спробою визначення національної стратегії соціально-економічного розвитку країни на довгостроковий період стала «Програма «Україна-2010», що була розроблена згідно з розпорядженням Президента України від 26 лютого 1998 за №43. В Програмі було зроблено наголос на сприятливих особливостях харчової промисловості для забезпечення подальшого розвитку галузі. Зазначалося, що продовольчі товари є найбільш ліквідною часткою промислової продукції, потужним джерелом накопичення інвестиційних ресурсів [6]. Відповідно до Програми, макроекономічна ситуація в Україні у 2001-2010 роках повинна була позитивно вплинути на активізацію виробничої і підприємницької діяльності, сприяти техніко-технологічному оновленню галузей харчової промисловості на інвестиційно-інноваційній основі, проте в реальності прогнози не справдилися.

Якщо у 2001-2005 рр. прогнозні макроекономічні показники в середньому за цей період майже співпали з реальними, то у 2006-2010 рр. макроекономічна ситуація відчутно погіршилася. Середньорічний приріст обсягів ВВП зменшився до 1,3% (очікувалося зростання до 8%), інфляція дорівнювала 14,1% (прогноз 5%). Курс долара зріс від 5,05 грн до 7,93 грн. Помітно зменшилася купівельна спроможність населення.

Поштовхом до погіршення макроекономічної ситуації в країні стали фінансово-економічні кризи 2004-2005 рр. та 2008-2009 рр., а також низька стійкість економіки до проявів кризових явищ. В результаті негативні тенденції в економіці, починаючи з 2009 року не тільки не зменшилися, а навпаки поглиблювалися [1].

28 квітня 2004 року Указом Президента України за №493/2004 була схвалена Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом Європейської інтеграції» на 2004-2015 роки. Вона передбачала визначення чітко окреслених, науково обґрунтованих завдань виведення економіки на траєкторію гарантованого зростання.

Вирішення цих завдань мало реалізуватись при умові щорічного темпу зростання ВВП на 6-7%. За рахунок підвищення інвестиційної активності в економіці, оновлення значної частини зношених та застарілих основних виробничих фондів у 2004-2015 роках очікувалося майже 60% загальних обсягів приросту ВВП [7].

Стратегія включала окремий підрозділ «Розвиток харчової промисловості», де основними завданнями були визначені: освоєння прогресивних технологій та впровадження технічних засобів, які забезпечуватимуть випуск високоякісної екологічно безпечної харчової продукції за мінімальних витрат енергії, сировини, матеріалів та праці; впровадження міжнародних систем безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини, управління якістю та екологічною безпекою, міжнародних стандартів серії ISO, адаптованих до вимог нормативної бази ЄС у сфері стандартизації та сертифікації; удосконалення державної політики щодо стимулювання експорту продукції, зокрема продовольчих товарів, збільшення у загальному обсязі українського експорту частки їх продукції з високим ступенем переробки.

Нині актуальними для України є наступні законодавчі документи:

- Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015;
- Програма діяльності Кабінету Міністрів України, схвалена постановою Верховної Ради України 14.04.2016 №1099-№111;
- Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 №275-р. [1].

Метою реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Стратегія передбачає реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави.

Акцент у галузі харчової промисловості в Стратегії ставиться на підвищенні якості її продукції. Зокрема, з метою розширення та спрощення доступу українських товарів на ринки держав-членів Європейського Союзу, підкреслюється необхідність приведення системи технічного регулювання у відповідність із європейськими вимогами та завершення реформування системи державного контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів [8].

Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року передбачається: створити передумови для розвитку національної економіки на основі щорічного впровадження інновацій в усіх галузях; запровадити взаємно визнану систему безпечності та якості харчових продуктів, що гармонізована з вимогами ЄС [9].

Проте в харчовій промисловості в сучасних умовах інтенсивність інноваційних процесів залишається низькою. Їх активізація потребує значних обсягів фінансових ресурсів. Важливою передумовою активізації інвестиційно-інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості передусім має бути макроекономічна стабільність, зростання платоспроможного попиту населення, наявність сприятливої кон'юнктури на світових ринках продовольчих ресурсів. Проте через цілу низку дестабілізуючих загроз, серед яких – недосконалість внутрішнього організаційно-економічного механізму функціонування продовольчої системи, чутливість до негативних наслідків соціально-економічних криз, стихійні явища, нестабільність через загострення в зоні бойових дій на Донбасі, харчова промисловість не здатна забезпечити достатній рівень своєї інвестиційної привабливості для поживлення інноваційних процесів.

В сучасних умовах однією з галузей харчової промисловості, що знаходиться у найскладнішому становищі є м'ясопереробна галузь через свою сировинну базу – тваринництво. Якщо вирощування птиці усіх видів в останні роки змогло вийти з кризи і зараз активно розвивається, то свинарство та вирощування ВРХ лише поглибили свої кризові стани.

Так, тваринницька галузь характеризується постійним скороченням обсягів сировинних ресурсів для підприємств-виробників м'ясної продукції з яловичини та свинини. Основна причина цього – зменшення поголів'я ВРХ та свиней. Ціни на м'ясну продукцію при низькій купівельній спроможності населення високі, до того ж постійно зростають, що зумовлює надмірний попит на відносно дешевше м'ясо птиці. Споживання м'яса в Україні в розрахунку на одну особу у 2018 році на 34% менше від рекомендованої норми (80 кг). Зі зміною структури попиту змінилася й пропорція виробництва м'яса – 2018 року з 2354,9 тис. т виробленого м'яса 53,5% становило м'ясо птиці, 29,8% – свинини і лише 15,2% яловичини та телятини. Крім того, збитковість вирощування ВРХ, зумовлена тривалим періодом окупності вкладених коштів, недосконалий механізм державного регулювання імпорту м'ясної продукції, яка реалізується на внутрішньому ринку за значно нижчими цінами ніж вітчизняна продукція, ставить українських виробників в умови, за яких виробництво м'ясних продуктів (особливо яловичини) та їх подальша реалізація в Україні стає не прибутковою, що спричиняє скорочення обсягів виробництва та низьку інвестиційну привабливість галузі.

Для подолання цих та інших несприятливих явищ в українському тваринництві, державні органи влади в різні роки розробляли програми та стратегії по його відновленню.

Першим з них став Національний проект «Відроджене скотарство», який було розроблено відповідно до Указу Президента України № 504/2011 «Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

Серед основних цільових індикаторів проекту «Відроджене скотарство», вартими нашої уваги були:



- збільшення реалізації яловичини в живій масі з 0,68 млн т у 2011 р. до 1,02 млн т у 2015 р. [10] (станом на 2015 рік реалізація яловичини в живій масі склала 0,65 млн. тон);

- збільшення поголів'я корів з 2,63 млн (2011 р.) до 2,72 млн голів (2015 р.), переважно за рахунок сільгосппідприємств з 0,59 до 0,79 млн гол. [10] (фактично поголів'я зменшилося; станом на 1 січня 2016 року воно становило 2,17 та 0,5 млн гол. відповідно).

Порівнюючи цільові та фактичні статистичні дані його реалізації, можна зробити висновок про невиконання поставлених цілей Національного проекту «Відроджене скотарство». Причинами цього стало багато факторів, головними з яких є: погіршення економічної та політичної ситуації в країні, в тому числі внаслідок анексії АРК та бойових дій в Донецькій та Луганській областях, а також відсутність стабільної державної підтримки сільгоспвиробників.

Зокрема, попри те що бюджетні надходження мали зростати або хоча б бути стабільними протягом періоду реалізації проекту, реальна картина виглядала зовсім інакше. Так, якщо у 2014 році на підтримку тваринництва надійшло 888 млн грн, то у 2015 році ця сума знизилася до 250 млн гривень, що майже в чотири рази менше. Більше того, в 2016 році сума підтримки скоротилася до 50 млн грн [11].

Також напряду тваринництва стосувалася Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, схвалена 17 жовтня 2013 р. розпорядженням Кабінету міністрів України № 806-р. Метою Стратегії є створення організаційно-економічних умов для ефективного розвитку аграрного сектору шляхом забезпечення єдності економічних, соціальних і екологічних інтересів суспільства та стабільного забезпечення населення якісною, безпечною, доступною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, а харчової промисловості – сільськогосподарською сировиною.

В Стратегії наголошувалося, що для забезпечення розвитку галузей аграрного сектору економіки, передбачається надання пріоритетної підтримки тваринництву, зокрема, м'ясному скотарству, свинарству, козівництву, вівчарству, кролівництву, бджільництву, індикувництву – за рахунок мотивації особистих селянських господарств, кооперативів та середніх господарств; свинарству у великих господарствах – за умови високого рівня автоматизації та механізації виробництва [12].

На практиці заходи державної підтримки виглядали наступним чином. З 2009 до 2016 року в Україні діяла державна програма підтримки сільського господарства, що включала в себе запровадження спецрежиму справляння податку на додану вартість (ПДВ).

В Україні застосовувалась форма спецрежиму ПДВ за якою суми ПДВ, нараховані сільгосппідприємством на вартість поставленої продукції за загальною ставкою (20 %), не підлягали сплаті до бюджету та повністю залишалися у розпорядженні підприємства для відшкодування сум ПДВ, а за наявності залишку такої суми податку – для інших виробничих цілей [5].

Проаналізуємо ефективність реалізації цієї державної програми співставивши зміни обсягу поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин та розміри державної підтримки в розрахунку на одну голову відповідного поголів'я тварин за 2008-2014 рр., оскільки Держстат надавав інформацію щодо дотацій за рахунок доданої вартості лише за цей період (табл. 1).

Проаналізувавши таблицю можна помітити, що поголів'я ВРХ невпинно скорочувалося до 2012 року в своєму темпі, не залежно від зміни обсягу надання державної допомоги і лише при зростанні фінансування в розрахунку на 1 голову у 2,6 рази у 2012 та 2013 роках поголів'я ВРХ також почало зростати. Проте вже у 2014 році державна підтримка зменшилася вдвічі і поголів'я ВРХ знову почало скорочуватись.

Галузь свинарства в розглянутий період була більш чутливою до державної підтримки. При збільшенні чи зменшенні фінансування в розрахунку на 1 голову, відповідно скорочувалося або зростало поголів'я свиней.

Щодо птиці всіх видів, то тут варто відзначити, що незалежно від обсягу коштів, що надходили у галузь, поголів'я птиці щороку зростало, адже обсяг державної підтримки птиці значно перевищував обсяг підтримки інших тваринницьких галузей, що позитивно вплинуло на розвиток галузі. Так у 2014 році загальний обсяг державної підтримки птиці, що становив 988,3 млн грн, був більшим від обсягу підтримки ВРХ у 8 разів, а свиней – у 3 рази. І це при тому що іще у 2008 році це перевищення становило всього 1,5 рази для ВРХ та 1,1 рази для свинини.

Таблиця 1

**Ефективність державної підтримки тваринництва за 2008-2014 роки**

| Роки | ВРХ                  |                                | Свині                |                                | Птиця усіх видів     |                                       |
|------|----------------------|--------------------------------|----------------------|--------------------------------|----------------------|---------------------------------------|
|      | Поголів'я, тис. гол. | Державна підтримка*, грн./гол. | Поголів'я, тис. гол. | Державна підтримка*, грн./гол. | Поголів'я, млн. гол. | Державна підтримка*, 1 тис. грн./гол. |
| 2008 | 5490,9               | 88,6                           | 7019,9               | 94,4                           | 169,3                | 4214,9                                |
| 2009 | 5079,0               | 32,0                           | 6526,0               | 20,0                           | 177,6                | 1962,5                                |
| 2010 | 4826,7               | 33,8                           | 7576,6               | 21,7                           | 191,4                | 2636,9                                |
| 2011 | 4494,4               | 18,0                           | 7960,4               | 16,8                           | 203,8                | 2191,0                                |
| 2012 | 4425,8               | 47,2                           | 7373,2               | 39,3                           | 200,8                | 4064,9                                |
| 2013 | 4645,9               | 56,1                           | 7576,7               | 40,9                           | 214,1                | 3629,6                                |
| 2014 | 4534,0               | 27,0                           | 7922,2               | 41,4                           | 230,3                | 4291,2                                |

\*Включає бюджетні дотації та податок на додану вартість

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України

Така ситуація склалась через те що галузь птахівництва від самого початку не була в такому тяжкому становищі як галузі ВРХ та свинарства. Завдяки державній підтримці вона досягла безбитковості вже в 2013-2014 рр., а спецрежим ПДВ продовжив надаватися на тих самих засадах як і раніше. Якщо обсяг прямих державних дотацій в галузь птахівництва щорічно скорочувався, становлячи у 2014 році всього 22,6% від прямих дотацій на ВРХ та 20% від дотацій на свиней, то надходження коштів за рахунок податку на додану вартість надзвичайно зросло. Із 988,3 млн грн отриманих галуззю птахівництва у 2014 році 99,7% надійшло саме за рахунок податку на додану вартість.

Надмірне нагромадження державної підтримки в галузі птахівництва і низький її рівень у інших тваринницьких галузях спричинив посилення кризового стану в галузях ВРХ та свиней. У 2016 році вирощування свиней на м'ясо було збитковим, досягнувши -4,6%, збитки від вирощування ВРХ досягнули аж -24,8% і лише вирощування птиці було рентабельним – 5%. Кількість сільськогосподарських тварин щорічно скорочувалася, а ціни зростали. У 2016 порівняно з 2015 роком ціна яловичини зросла на 4,3%, свинини – на 1,6%, м'яса птиці – на 11,6%, молока – 25,3%, а ціна яєць скоротилася на 1,5%.

З 1 січня 2017 року замість спецрежиму ПДВ, який відмінили на вимогу МВФ, було введено прямі державні дотації. Механізм їх розподілу наступний: на вартість реалізованої продукції сільськогосподарського підприємства, відображену у податковій звітності, пропорційно сплаченим сумах ПДВ, розподіляють фіксовану суму дотацій, яка щомісяця виділяється з бюджету. В реєстр отримувачів бюджетної дотації вносяться підприємства, в яких 75% вартості всіх товарів, реалізованих ними протягом звітного періоду по КВЕД відводиться на продукцію тваринництва [13]. Крім того, у 2017 році діяло обмеження суми виплат дотацій для птахівництва – підприємства цієї галузі могли отримати не більше 50% від загальної суми дотацій.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 884, яка була чинною у 2017 році, бюджетні кошти виділені для підтримки тваринництва спрямовувалися для виплати часткового відшкодування:

- вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напряму продуктивності, племінних свинок та кнурців, племінних вівцематок, баранів, ярок;
- відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими у національній валюті, для покриття витрат, пов'язаних із закупівлею молодняку сільськогосподарських тварин, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів;
- вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів та утворених на кооперативних засадах м'ясопереробних підприємств.

Часткове відшкодування вартості тварин здійснювалося на безповоротній основі суб'єктам господарювання за закуплені ними тварини у розмірі до 50% вартості, але не більше ніж:

- 12000 грн./гол. за телиці, нетелі та корови вітчизняного походження;
- 2400 грн./гол. за племінні свинки та кнурці з племінних заводів та племінних репродукторів;
- 2000 грн./гол. за племінні вівцематки, барани, ярки з племінних заводів та племінних репродукторів [14].

У 2017 році на державну підтримку агросектора було виділено 5,5 млрд грн. Із них 4 млрд грн спрямували на дотації виробникам тваринницької продукції, 550 млн грн було відведено на програму 20-відсоткової компенсації вартості української сільгосптехніки, 300 млн грн спрямували на компенсацію кредитних ставок і т. д.

Переважну більшість бюджетних коштів у 2017 році отримали великі аграрні холдинги, а не дрібні та середні підприємства. Зокрема з 4 млрд грн загальної суми дотацій аграрним виробникам найбільше бюджетних коштів отримали агрохолдинги "Миронівський хлібопродукт" – майже 1,4 млрд грн та "Укрлендфармінг" – 517 млн грн [15]. Все через те, що сама система розподілу була вигідна передусім великим підприємствам, оскільки більшість дрібних та середніх сільгоспвиробників навіть не могли подавати заявку на отримання дотацій, адже паралельно займалися рослинництвом і вартість їх рослинницької продукції перевищувала чверть від їхнього товарообороту. Малі та середні підприємства просто не спроможні займатися лише тваринництвом, адже це вкрай не рентабельно.

*Результати впровадження державної підтримки тваринницької галузі в 2017 році.* За даними Держстату, поголів'я ВРХ у 2017 р. порівняно із 2016 роком скоротилося на 4,1%, до 3530,8 тис. голів, свиней – на 8,4%, до 6109,9 тис. голів, а курей збільшилося на 1,5%, до 204,8 млн голів. Не знизилися і ціни на м'ясну продукцію. У 2017 році курятина подорожчала на 28%, телятина – на 33%, яйця – на 24%, молоко – на 21%.

Бюджетні кошти на підтримку тваринництва у 2018 році розподілялися відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва» від 7 лютого 2018 р. № 107 (редакція від 30.08.2018) за такими напрямками:

- часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності в галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура;
- часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів;
- спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напряму продуктивності;

- спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб;

- часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярок і сперми бугаїв та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність;

- часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції.

Дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності у 2018 році надавалася на безповоротній основі двічі на рік суб'єктам господарювання, які є юридичними особами і власниками корів, за кожен наявну станом на 1 січня та на 1 липня поточного року ідентифіковану та зареєстровану в установленому порядку корову в розмірі 750 гривень за одну голову.

Дотація за молодняк ВРХ надавалася на безповоротній основі фізичним особам за утримання ідентифікованого та зареєстрованого в установленому порядку молодняка великої рогатої худоби до тринадцятимісячного віку, який народився у господарствах фізичних осіб. Вона надавалась за кожні чотири місяці його утримання з наростаючим підсумком та з урахуванням віку молодняка у розмірі:

- 300 гривень за голову в період утримання молодняка віком від 1 до 5 місяців;
- 700 гривень за голову в період утримання молодняка віком від 5 до 9 місяців;
- 1500 гривень за голову в період утримання молодняка віком від 9 до 13 місяців.

Загальний обсяг дотації за молодняк не міг перевищувати 2500 гривень із розрахунку на одну голову молодняка [16].

Загалом на державні дотації та підтримку аграрного сектору у 2018 році було спрямовано 4,2 млрд грн, хоча на початку року планували виділити 6,3 млрд грн, а з них на підтримку тваринництва – 4 млрд грн. Фактично галузь тваринництва у 2018 році отримала 2,4 млрд грн, з них: спеціальна бюджетна дотація на утримання корів становила 512 млн грн, спеціальна бюджетна дотація на вирощування молодняка ВРХ – 320 млн. грн, часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин – 214 млн грн, найбільше ж було спрямовано коштів на часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – 1,3 млрд грн тощо [17].

*Результати впровадження державної підтримки тваринницької галузі за 2018 рік.* За даними Держстату, поголів'я ВРХ у 2018 році скоротилося на 5,6%, до 3332,9 тис. голів, свиней – на 1,4%, до 6025,3 тис. голів, а курей – збільшилося на 3,4%, до 211,7 млн. голів. Ціни на м'ясну продукцію знову зросли. У 2018 році курятина подорожчала на 12,8%, яловичина – на 16,4%, яйця – на 26%, молоко – на 19,7%.

У 2019 році продовжила діяти Постанова КМУ від 7 лютого 2018 р. № 107, проте в неї були внесені правки. Відповідно до редакції цієї постанови від 10.12.2019 бюджетні кошти спрямовуватимуться не лише з метою державної підтримки розвитку галузі тваринництва, стабілізації поголів'я худоби, поліпшення її генетичного потенціалу, стимулювання збільшення виробництва продукції тваринництва, а тепер і аквакультури (рибництва) та забезпечення збільшення потужностей із зберігання й переробки сільськогосподарської продукції.

Також до шести вище зазначених напрямів спрямування бюджетних дотацій було додано ще один, а саме: часткове відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам вартості будівництва та реконструкції підприємств із зберігання та переробки зерна.

Крім того, у новій редакції Постанови спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності була збільшена до 900 гривень за одну голову, а спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка була доповнена умовами надання дотацій молодняку ВРХ, що був переданий іншим власникам.



Дотація надається за кожні повні чотири місяці утримання молодняка в такому господарстві від дати переміщення до досягнення ним тринадцятимісячного віку [18].

У 2019 році з державного бюджету на виконання програми 1201140 “Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)” було виділено 2,9 млрд грн, хоча спочатку планувалося залучити 3,5 млрд грн. Із 2,9 млрд грн на спеціальну бюджетну дотацію за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напряму продуктивності спрямували 532 млн грн, на спеціальну бюджетну дотацію за вирощування молодняка великої рогатої худоби – 785 млн грн, на часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин – 150 млн грн, а на часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – 526 млн грн і т. д. [19].

*Результати впровадження державної підтримки тваринницької галузі за 2019 рік.* За даними Держстату, поголів'я ВРХ у 2019 році скоротилося на 6,5%, до 3117,7 тис. голів, свиней – на 4,9%, до 5730,4 тис. голів, а курей – збільшилося на 4,2%, до 220,5 млн. голів. Ціни на м'ясну продукцію за більшістю товарів продовжували зростати. У 2019 році курятина (тушки курячі) подорожчала на 7,5%, яловичина – на 4,5%, свинина – на 3,7%, молоко – на 9,5%, а яйця подешевшали на 20%.

У 2020 році продовжує діяти Постанова КМУ від 7 лютого 2018 р. № 107 (редакція від 10.12.2019). Відповідно до прийнятої 19 лютого 2020 року на засіданні Кабінету Міністрів України постанови, якою визначаються напрями підтримки аграріїв у 2020 році за програмою 1201150 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» аграріям планується спрямувати 4,2 млрд грн, з них в галузь тваринництва – 1 млрд грн.

Держава продовжуватиме відшкодовувати вартість об'єктів, профінансованих за рахунок залучених банківських кредитів. Також буде здійснено доплату різниці часткового відшкодування вартості або компенсації, яка не була виплачена у 2019 році, відшкодування вартості племінних (генетичних) ресурсів і тваринницьких об'єктів, дотацію за наявні бджолосім'ї. За результатами програми очікується введення в експлуатацію понад 100 тваринницьких ферм та комплексів, створення 1700 додаткових робочих місць, збільшення продуктивності корів на 1,5%, підвищення виробництва сільськогосподарськими підприємствами молока на 0,5% та м'яса – на 0,5% [20].

**Висновки.** В межах виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» було проведено багато реформ, що позитивно вплинули як на харчову галузь загалом, так і безпосередньо на м'ясопереробну галузь і тваринництво. За 2015-2018 рр. зросло надходження капітальних інвестицій в галузь з виробництва м'яса та м'ясних продуктів більше ніж в 7 разів. Із 9,16 млрд грн, які отримала галузь у 2018 році на інвестиції у машини та обладнання було використано 49%, у будівництво та перебудову будівель – 29%, в існуючі будівлі та споруди – 20%. В галузі тваринництва капітальні інвестиції збільшилися у 2 рази, до 9,6 млрд грн у 2018 році, з них на розведення ВРХ направили 34%, свиней – 25%, птиці всіх видів – 37% тощо. Було проведено ґрунтовну роботу з гармонізації стандартів якості продукції всіх галузей харчової промисловості з міжнародними та європейськими нормами, введення системи НАСРР на підприємствах харчової промисловості. Навіть загальний обсяг виробництва м'яса за розглянутий період зріс, проте всього лиш на 1,4%, і за рахунок зростання виробництва м'яса птиці та імпорту сировини для переробної промисловості з-за кордону.

За час проведення активних державних заходів підтримки тваринництва у 2015-2019 рр., не змінилось головне – при низькій купівельній спроможності населення ціни на тваринницьку продукцію зростають, а поголів'я ВРХ та свиней продовжує щорічно скорочуватись, кожного року ставлячи рекорди з найнижчої кількості сільськогосподарських тварин за історію незалежності України.

Причинами такої ситуації можна виділити наступні: недосконалий механізм розподілу коштів, що включає надто складну та довгу процедуру нарахування дотацій, в результаті чого через надмірний бюрократизм частина аграріїв навіть не звертається по дотацію; несвоєчасність надання державної дотації та затягування з виплатами (наприклад, із запланованих у 2019 році на січень-червень 1,7 млрд грн тваринництву станом на 02.07.2019 було виплачено лише 532 млн грн) [21]; ігнорування думок аграріїв при плануванні напрямів і обсягів розподілу державних дотацій, лобювання інтересів великих агрохолдингів тощо. Все це разом із скороченням обсягу дотації тваринництву у 2020 році до 1 млрд грн не дає можливості прогнозувати майбутні позитивні зрушення.

За історію незалежності Україна неодноразово розробляла та вводила стратегії та плани розвитку тваринництва, проте більшість з них не досягли своїх поставлених цілей через ряд суб'єктивних та об'єктивних причин. Галузь потребує єдиної, системної та незмінної стратегії державної підтримки. Державі необхідно продовжувати удосконалення механізму розподілу бюджетних коштів для надання дотацій тваринництву та стабільно здійснювати фінансування напрямів державної стратегічної політики.

### Бібліографія

1. Сичевський М. П., Юзефович А. Е., Коваленко О. В. Стратегія зростання «Харчова промисловість України – 2030» (передумови і перспективи). К.: Аграр. наука, 2019. 32 с.
2. Куць О. І. Удосконалення законодавчих засад державної аграрної політики для розвитку харчової індустрії. Продовольчі ресурси. 2019. №12. С. 248-267. <https://doi.org/10.31073/foodresources2019-12-24>.
3. Месель-Веселяк В. Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка. Економіка АПК. 2004. № 9. С. 3-8.
4. Саблук П. Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні. Економіка АПК. 2004. №12. С. 3-15.
5. Тулуш Л.Д. Функціонування податку на додану вартість у сільському господарстві: досвід ЄС. Економічний вісник Донбасу. 2010. № 2 (20). С. 90-95.
6. Програма «Україна – 2010»: Проект. Київ, 1999. 95 с.
7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015) "Шляхом Європейської інтеграції": Указ Президента України від 28 квітня 2004 року №493/2004.
8. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.
9. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 №275-р.
10. Національний проект "Відроджене скотарство". К.: ДІА, 2011. 44 с.
11. Лисенко Г. П. Засади державної стратегічної політики розвитку сировинного потенціалу м'ясопереробної галузі. Продовольчі ресурси. 2016. № 7. С. 279-284.
12. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р.
13. Марчук Д. Розвиток тваринництва у 2017 році. Сьогодні. <https://www.segodnya.ua/opinion/marchukcolumn/rozvitok-tvarinnictva-u-2017-roc-785848.html> (01.05.2020).
14. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 884.
15. Пирожок О. Ігри в дотації: як аграрії взяли 4 мільярди. Українська правда. <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/02/1/633634>. (01.05.2020).
16. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107 (редакція від 30.08.2018).

17. Білоусова Н., Хворостяний В. Го за дотаціями. 2018 – як розпиляли 6,3 млрд грн. AgroPolit.com. Гаряча агрополітика. <https://agropolit.com/spetsproekty/533-gozaagrodotatsiyami-vipusk-4-2018---yak-rozpilyali-63-mlrd-grn> (01.05.2020).

18. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва): Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107 (редакція від 10.12.2019).

19. Про розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою 1201140 “Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)” на 2019 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 р. № 196-р (редакція від 15.11.2019).

20. Держпідтримка аграріїв 2020. Кредити, тваринництво, фермерство, техніка, садівництво. <https://agropolit.com/spetsproekty/694-derjpidtrimka-agrariyiv-2020-kredititvarinnitstvo-fermerstvo-tehnika-sadivnitstvo> (01.05.2020).

21. GoЗаАгроДотаціями-2019 Випуск №2. AgroPolit.com. Гаряча агрополітика <https://agropolit.com/spetsproekty/581-gozaagrodotatsiyami-2019-vipusk-2>. (01.05.2020).

## References

1. Sychevskiy, M., Yuzefovych, A., Kovalenko, O. (2019) Stratehiia zrostannia «Kharchova promyslovist Ukrainy – 2030» (peredumovy i perspektyvy) [Growth strategy "Food industry of Ukraine – 2030" (preconditions and prospects)]. K.: Ahrar. nauka [In Ukrainian].

2. Kuts O.I. (2019). Udoskonalennia zakonodavchych zasad derzhavnoi ahrarnoi polityky dlia rozvytku kharchovoi industrii [Improving the legal framework of state agricultural policy for the development of the food industry]. Prodovolchi resursy, 12, pp. 248-267 [In Ukrainian].

3. Mesel-Veseliak V. (2004). Napriamy rozvytku haluzei tvarynnystva ta yikh derzhavna pidtrymka [Directions of development of livestock industries and their state support]. Ekonomika APK, 9, pp. 3-8 [In Ukrainian].

4. Sabluk P. (2004). Osnovni napriamy rozroblennia stratehii rozvytku ahropromyslovoho kompleksu v Ukraini [The main directions of developing the strategy of agro-industrial complex development in Ukraine]. Ekonomika APK, 12, pp. 3-15 [In Ukrainian].

5. Tulush L. (2010). Funktsionuvannia podatku na dodanu vartist u silskomu hospodarstvi: dosvid YeS [Functioning of value added tax in agriculture: the EU experience]. Ekonomichni visnyk Donbasu, 2(20), pp. 90-95 [In Ukrainian].

6. Prohrama «Ukraina – 2010»: Proekt [«Ukraine – 2010» Program: Project]. (1999). Kyiv, p. 95 [In Ukrainian].

7. Stratehiia ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy (2004-2015) "Shliakhom Yevropeiskoi intehtatsii": Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 28.04.2004 493/2004 [Strategy of economic and social development of Ukraine (2004-2015) "Through European integration": Decree of the President of Ukraine from 28.04.2004, No.493/2004]. (2004) [In Ukrainian].

8. Pro Stratehiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020": Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 5/2015 [On the Sustainable Development Strategy "Ukraine - 2020": Decree of the President of Ukraine from 12.01.2015, No. 5/2015]. (2015) [In Ukrainian].

9. Serednostrokovyi plan priorytetnykh dii Uriadu do 2020 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.04.2017 275-r. [Medium-term plan of priority actions of the Government until 2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 03.04.2017, No. 275-r.]. (2017) [In Ukrainian].

10. Natsionalnyi proekt “Vidrodzhene skotarstvo” [National project "Revived livestock"]. (2011). Kyiv: DIA, 44 p. [In Ukrainian].

11. Lysenko H. (2016). Zasady derzhavnoi stratehichnoi polityky rozvytku syrovynnoho potentsialu m'iasopererobnoi haluzi. [Principles of national strategic policy of development of raw material potential of meat processing industry]. Prodovolchi resursy, 7, pp. 279-284 [In Ukrainian].

12. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.10.2013 806-r [About approval of Strategy of development of agrarian sector of economy for the period till 2020: The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 17.10.2013, No. 806-r]. (2013) [In Ukrainian].

13. Marchuk D. (2017)/ Rozvytok tvarynnytstva u 2017 rotsi [Development of animal husbandry in 2017]. *Sehodnia*. <https://www.segodnya.ua/opinion/marchukcolumn/rozvitok-tvarinnictva-u-2017-roc-785848.html> [In Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia pidtrymky haluzi tvarynnytstva, ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.10.2015 884 [About the statement of the Order of use of the means provided in the state budget for support of branch of animal husbandry, and recognition as invalid, some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine: The resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 28.10.2015, No. 884]. (2015) [In Ukrainian].

15. Pyrozhok O. (2018). Ihry v dotatsii: yak ahrarii vziali 4 miliardy [Games in subsidies: how farmers took 4 billion]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/02/1/633634/> [In Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia pidtrymky haluzi tvarynnytstva: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7.02.2018 107 (redaktsiia vid 30.08.2018) [On approval of the Procedure for the use of funds provided in the state budget to support the livestock sector: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 7.02.2018, № 107 (version from 30.08.2018)]. (2018) [In Ukrainian].

17. Bilousova N., Khvorostiani V. (2018). Go za dotatsiiamy. 2018 – yak rozpylialy 6,3 mlrd hrn. [Go for grants. 2018 - how 6.3 billion hryvnias were cut]. *AgroPolit.com*. *Hariacha ahropolityka*. Retrieved from: <https://agropolit.com/spetsproekty/533-gozaagrodotsiyami-vipusk-4-2018---yak-rozpilyali-63-mlrd-grn> [In Ukrainian].

18. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia pidtrymky haluzi tvarynnytstva: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7.02.2018 107 (redaktsiia vid 10.12.2019) [On approval of the Procedure for the use of funds provided in the state budget to support the livestock sector: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 7.02.2018, No. 107 (version from 10.12.2019)]. (2018) [In Ukrainian].

19. Pro rozpodil koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti za prohramoiu 1201140 "Derzhavna pidtrymka tvarynnytstva, zberihannia ta pererobky silskohospodarskoi produktsii, akvakultury (rybnytstva)" na 2019 rik: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.03.2019 196-r (redaktsiia vid 15.11.2019) [On the distribution of funds provided in the state budget under the program 1201140 "State support of livestock, storage and processing of agricultural products, aquaculture (fish farming)" for 2019: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 27.03.2019, No. 196-r (version of 15.11. 2019)]. (2019) [In Ukrainian].

20. State support of farmers 2020. Loans, animal husbandry, farming, machinery, horticulture [State support for farmers 2020. Loans, livestock, farming, machinery, horticulture]. (2020). Retrieved from: <https://agropolit.com/spetsproekty/694-derjpidtrimka-agrariyiv-2020-kreditiv-tvarinnitstvo-fermerstvo-tehnika-sadivnitstvo> [In Ukrainian].

21. GoZaAhroDotatsiiamy-2019 Vypusk №2. (2019). [GoForAgroSubsidies-2019 Issue №2]. *AgroPolit.com*. *Hariacha ahropolityka*. <https://agropolit.com/spetsproekty/581-gozaagrodotsiyami-2019-vipusk-2> [In Ukrainian].